

AZ ÚJ ÉRTELMŰ ROMÁN NACIONALIZMUS *

MA MÁR minden, történelmileg csak egy kissé művelt ember előtt is világosan áll, hogy nagy különbség van a háború előtti és háború utáni nacionalizmus között. Az első: *politikai irányzat*, mely valamilyen elvi-elméleti alapvetésből indul ki s megvalósulását politikai úton, parlamentáris rendszerrel, az államkormányzásban keresi, A háború utáni, a tulajdonképpeni húszadik századi nacionalizmus nem politikai, hanem *totális igényű mozgalom*; kiindulási pontja nem valamilyen új elmélet, hanem valamilyen új hit; megvalósulási útja és területe pedig nem a kormányzás új formája, hanem az új ember és új társadalom kialakítása s ennek csak függvénye azután az új államforma és kormányzás. Eredete, belső magatartása oldaláról tekintve korunk nacionalizmusát, tekintetbe véve a benne majd mindenütt megnyilatkozó mitosz-keresést, miszticizmusra hajló lelkeséget, hivatástudatot, a misszió: a küldetés hangsúlyozását, közösségalkító erejét és fegyelmező, aszkézisre indító természetét – *vallási* jelenségnek kell tekintenünk. E vallási jelleg, vallásos tartalom megnyilvánulhat új, faji alapú, pogány vallás létrehozatalában is, de megnyilvánulhat az illető nemzet régi vallásának bizonyos új értelmezésében és proklamálásában. A vallás az élet totális szemlélete és élése. Ugy, hogy az új értelmű nationális mozgalmak is-

* *Tárgyilag os ismertést* óhajtanak nyújtani e sorok a román élet néhány mai jelenségéről. Többszöri átdolgozás után készül sajtó alá ez az ismertetés s az átdolgozások értelme éppen ennek a tárgyilag os jellegnek a keresése volt. Kevés többértelmű és gyanusabb zengésű szó van ma az európai művelt nyelvek közéleti szótárában, mint – ez a magyarul pontosan vissza nem adható – fogalom: nacionalizmus. Aki csak leírja ma ezt a szót, vagy esetleg éppen róla: jelentéséről jelenségköréről ír, – egytől-egyig gyanú alatt áll.

Nem a gyanusítástól való félelem, bizonyos csoportokkal és vezetőkkel való szembekerüléstől való tartózkodás az, ami e tanulmány állásfoglalásmentessége feletti örökösre indított. Kettős meg gondolás készítetett erre. Egyfelől erdélyi magyar közéletünknek – hallgatólagosan bár – de egyetemesen elfogadott szabálya iránti engedelmesség. E szabály, mondjuk inkább gyakorlat, – erdélyi magyarságunk életérdekeinek védelmében – a jobboldal és baloldal élesen elhatárolt frontjai között döntés nélküli előhaladásra kötelez. A másik indok viszont, amely e tanulmány tárgyilag os adatközlő jellegét indokolja, az, hogy a nacionalizmus melletti vagy elleni állásfoglalás elsősorban e kérdésnek erdélyi magyar életünkön belüli eldöntését írja elénk s csak ezután lehet az itt nyert szemléletet más népek nacionalizmusának bírálata ra átvinni. Enélkül, közelebbi anyag on, napi sajtónk tavalyi, terméketlen spanyol vitáját idéznök fel.

Politikai érdekelttség és mozgalmi cél nélkül indul tehát a Hítel olvasói elé ez a tanulmány s egyedül a román élet felölelt jelenségkörének a szokásos hírlapi beállításoknál alaposabb megismerésének és hívebb megismertetésének érdekére tekint.

mérve gyanánt emlegetett totálitáris igény valójában e mozgalmak vallási jellegének a következménye és kivetítése.

Kétségtelen, hogy a mai román nacionalizmus kalejdoszkopjában benne van egy egész sereg társadalmi, politikai, közművelődési, gazdasági törekvés és mozgalom. Amikor azonban az *új értelmű* román nacionalizmust keressük, azt tehát, amelyet nem terhel semmilyen multszázadbéli örökség, háború előtti politikai elmélet, liberális tanrendszer s amelyik – éppen azért, mivel korunk benne fejeződik ki – a legnagyobb dinamikát mutatja, olyan erők rezervoírját, amelyek túlsugároznak mozgalmi kereteiken s az egész mai román életet áthatják és meghatározzák, – szóval: amikor ennek a nacionalizmusnak a nyomait keressük a mai román életen belül, azokat a jelenségeket, állásfoglalásokat, mozgalmakat kell feljegyeznünk, amelyekben ezt a vallási tartalmat s az ezekből folyó totálitáris jelleget fedezzük fel.

Három jelenségekör tárja elénk ennek az új értelmű román nacionalizmusnak a kibontakozását:

1. *a román egyház szerepe a mai román életben;*
2. *a „Gândirea“ c. folyóirat művelődési irányzata;*
3. *a Mihály arkangyal légiójának mozgalma.*

A ROMÁN EGYHÁZ NACIONÁLIZMUSA.

VALLÁSI JELENSÉG a román nacionalizmus, ez alatt nem azt kell értenünk, mintha a román életen belül valami új, természeti vallás volna kialakulóban, valami, ami hasonlatos lenne az új német pogánysághoz, egy új, most születő népi-vallási mithosz, mely a maga dinámikájával feszítené és új távlatok elé kényszerítené a már egyképpen berendezett nemzeti életet. A román nacionalizmusban vallási jelenséget látunk, mely első sorban abban áll, hogy a román élet irányításában a vezető szerepet ismét a román egyház szerzi meg.

A mult század közepén, Cuza fejedelem országlása alatt, az addig csak irodalmi és művelődési téren jelentkező román liberálisizmus bevonul a román élet széleskörű irányításába is, s egyik legelső feladata a kolostorok, elsősorban a keleti, görög kolostorok vagyonának a kisajátítása. Ez az 1864-es törvény a gazdasági alapot húzta ki a román egyház alól s ezzel együtt összeomlott a román egyháznak, s elsősorban a kolostoroknak addigi nagy jelentősége, nemzetformáló szerepe. A gazdasági területen megindult szekularizációt követte azután a nemzeti élet minden területén való szekularizáció. Éppen azért az 1937. évet, amelyben a román parlament megszavazott egy törvényt, melyben a kolostorok újraszervezését rendeli el s földet juttat minden egyes kolostornak, hogy munkáját, nevelő és irányító szerepének betöltését ne akadályozza meg az anyagiak hiánya,

– ezt az évet s ezt a rendelkezést jelentőségteljesnek kell tekintenünk, zárókönek, mely a román élet szekularizált, liberális korszakának a végét jelzi. Politikai csoportok, nagynevű családok, titkos társaságok, egyetemes érvényűnek tartott politikai import-eszmék helyét a román élet vezetésében átveszi újból a román egyház.

A ROMÁN EGYHÁZ fogalmának a tisztázása az első kérdés, amely itt előttünk áll. Nyugati keresztyén világunkon belül ismeretlen az egyháznak az a nacionális jelentkezése, mint amilyent az ortodoxia világában és közelebbről a román életben látunk. Gondolkodásunk és hitvallásunk szerint az egyház Krisztus egyháza, keresztyén egyház, egy szent, katolikus egyház, történelmi megjelenésében konfesszionális karakterű, római, vagy görög keleti, vagy anglikán, vagy helvét hitvallású egyház. A nemzet az egyháznak csak munkaterülete, de nem tartalmi, hivatásbeli meghatározója. Az egyháznak a lényege az, hogy egyház, és csak idői járuléka az, hogy nemzeti egyház,

Mindezeket nem a „román egyház“ valóságának bírálataul írtam le, hanem csak azért, hogy világosabban lehessen rámutatni arra a sajátságos álláspontra, mely a román egyház elnevezésének a használatában – tudományos egyháztörténeti, politikai és köznapis használatában – fejeződik ki. Az ország uralkodó egyháza: a görög keleti ortodox egyház a román közvéleményben mint „román egyház“ él s ez az egyház mint „román egyház“ igényli magának népe és országa legfőbb szellemi irányítását.

Ebben a fogalomban a „románság“ és az „egyház“ teljes egységbe jutása fejeződik ki. Az az igazság, melyet a román egyháztörténészek azzal szoktak igazolni, hogy a románságnak, mint népnek, a kialakulása egybe esik a román keresztyénségnek a kialakulásával. A román nép és a román egyház egy ugyanazon történelmi folyamatnak az eredménye. De tovább is megy ez az egyháztörténeti bizonyítás, – mely valójában inkább csak szemléltetés, – amikor rámutat arra, hogy a történelem folyamán milyen szorosán együtt halad a népnek és az egyháznak a sorsa szenvedésekben és diadalokban, bukásokban és megújulásokban.

A „román egyház“ fogalma ezt a történeti megalapozású nacionális egyházi tudatot juttatja kifejezésre. Nem jogosult feltenni sem az egyik, sem a másik tényező elemzésén elindulva, hogy hogyan is jut e két különböző valóság egységbe. Itt egyenesen azt kell megfigyelnünk, hogy a „román egyház“ kifejezésében megnyilvánuló egység valóság, nem kérdés, nem probléma, nem feladat vagy megoldás, hanem a román életnek történeti gyökerű ténye.

A román egyház letéteményese és őrizője a román nép életének és igazi hagyományainak. Jogosult tehát, hogy multbeli szerepének megfelelően a jelenben is a népi – nemzeti – állami életnek irányítója legyen.

Az alábbiakban a román egyház Szent Szinódusának két évbéli nagyerejű határozatát magyar fordításban közlöm, ame-

lyek világosan rámutatnak arra, hogy milyen módon és milyen mértékben igényli magának az egyház, hogy népe egész, totális életének az irányítója legyen.

AZ EGYHÁZ HIVATÁSA A NEMZET ÉLETÉBEN, erről szól az első határozat, melyet 1937 március 10-iki ülésében hozott a szinódus és pedig akkor, amikor az ország kultuszminiszterének összehívására azért gyűlt össze, hogy a papok politikai tevékenységének az eltiltásával foglalkozzék. A napi politikába való beavatkozást el is tiltotta e zsinati ülés, de amellett ebben az igazán nagyvonalú határozatban körvonalazta a maga egyházi álláspontjából az egész nemzetpolitikai kérdést, erőteljesen proklamálva a „román egyház“ szerepét, vezető szerepét a mai román életben¹:

„Nihil sine Deo.

Az utóbbi időben olyan hangok hallatszottak, amelyek követelték, hogy a pap a maga teljes munkásságát korlátozza az oltári szolgálatra; követelik, hogy ne éljen többé a valóságos életben s hogy ne mutasson semmilyen határozott állásfoglalást, olyant, amilyenre pedig őt Krisztus és az egyház szolgálatára való elhívott jellege kötelezi.

Ennek a kívánságnak az egyház és a papság nem tehet eleget. Ha a multban – mint majdnem egyetlen útbaigazító és ápoló – jó part felé tudta vezetni a román népet, nem értjük meg, hogy miért nyilvánul meg ma annyi bizalmatlanság vele és a román élet közepette való tevékenységével szemben. Az egyháznak és a papságnak az iránt a nemzet iránt való szeretetét, amellyel egygyé forrt össze egy oly hosszú mult alatt, nem tudják megölni azok, akik nem kívánják a mai életben való jelenlétét.

Emellett azonban maga az ortodox tan is az egyház gondjává teszi, hogy *örködjék annak a népnek a totális élete felett, amelyik közé Isten küldötte.*

Az egyháznak nemcsak az imádkozás a feladata, hanem az is, hogy irányítsa az embereket életük minden területén, hogy előhaladassanak ama egyedül boldog cél – az örökélet felé.

Az egyház határozott világnézettel és annak az alapján álló etikai programmal rendelkezik, mely átfogja az egész emberi életet. Az egyház nem avatkozik bele a politikai pártok harcába és nem jelenti ki az egyiket jobbnak, mint a másikat mindaddig, míg azok csak módszerre nézve különböznek egymástól és nem térnek el az egyház etikus programjától. Azonban joga van ahhoz, hogy tevékenységét felfokozza, hogy a román nép rétegeiben elmélyüljön a keresztyén gondolkodás és a keresztyén etikai magatartás – és joga van ahhoz is, hogy harcoss magatartást tanúsítson minden törekvéssel szemben, amely a politika álarca alatt a keresztyén-séggel ellentétes életnézetet és etikai programot terjeszt.

A keresztyén világnézet és a keresztyén erkölcstan alapján hisszük, hogy itteni és mostani körülményeink számára megállá-

¹ Revista Teologică, Nagyszeben, 1937, 4. szám, 160–162. l.

píthatjuk a következő programot, amelyet – szeretőnk – ha figyelembe venne az egész román nép, minden politikai párt s amelynek a vonalán fog küzdeni az egyház mindvégig a nemzeti életben:

1. Államunk életének egyéni, társadalmi, művelődési, iskolai és gazdasági vonatkozásában szoros kapcsolatba kell kerülnie és maradnia az Istennel az ő Megváltó Fia, az Úr Jézus Krisztus által. Törekednünk kell arra, hogy eltűnjék a szekuláris, a közömbös, sőt az Istennel szemben ellenséges szellem. Ültessük bele az emberekbe azt a meggyőződést, hogy a nemzet felemelése érdekében semmi komolyat sem lehet alkotni Isten nélkül. „Nihil sine Deo”: ez a román korona jelmondata.

2. A mi államunk román állam, melyet a román nemzet alkotott meg példátlan áldozatok árán – saját maga megmaradásáért, megerősödéséért és megnevesedéséért, fizikai és lelki tulajdonságai kifejtéséért, – azért, hogy minél magasabb szintre emelhesse saját politikai és lelki értékét. Az állam minden törvénye, tevékenysége, eszméje és minden törvény, tevékenység és eszme, mely az állam területén megjelenik a nemzet tartós javát kell, hogy szolgálja, vagy azt legalább is meg nem károsíthatja. Nem a telhetetlenek pillanatnyi örömei és becsvágai, nem a demagóg eszközökkel felbolygatott tömeg akarata, hanem a nemzet századok feletti jó sorsának megalkotása kell, hogy vezesse az állam tevékenységét.

3. A nemzet egész életét példaadással és komoly irányítással kell segíteni, hogy a keresztyén erények szabálya szerint folyjon. Imádság, munka, becsület, komolyság, áldozatos szellem – ezek azok az erők, amelyek fenntartják egy nép egészségét és növelik szakadatlanul az erejét. *Azok az erények, amelyek az embert előkészítik az örök életre, ugyanazok, mint amelyek fenntartják az emberi közösségeket.* Ahhoz, hogy ezeknek az erényeknek a tiszteletére eljussunk, szükséges, hogy ne csak idői jellegük szerint világítsuk meg, hanem azért is, hogy az örökéletre néző jelentőségüket megértsük.

4. Az elmondottakkal összhangzásban az egyház tiltakozik az ellen a világnézet ellen, mely az embert csak materiális gyönyörök és materiális paradicsom utáni vágyakozásra ösztönzi, tudva azt, hogy minden fanatizmus és minden szenvedély, mely anyagi érdekekből fakad, lealacsonyítja az embert igazi hivatásához képest. Csak a lelkiekért való küzdelem nemesíti meg az embert és viszi a haladás felé.

5. Gondot viselve a nemzet minden fiára, az egyház elítél minden kapzsi individualizmust, valamint az önkénynek, a terrornak és a brutálitásnak minden tettét, elítéli azonban az osztályharcot is, olyan törvényeket és román életet követelve, amelyek a testvériség és a nemzeti szolidaritás szellemét fejezik ki. Az egyén a maga szabadságát, fizikai és szellemi erejét ne az önző érdek centrifugális irányába, hanem a nemzet szolgálatának az irányába használja. A keresztyén eszmény: a szolgáló személyiség és nem a meggazdagodó egyén. Az osztályok kiegészítik egy-

mást, tanulják meg tehát egymást szeretni és egymást segíteni, mint ugyanazon test szervei.

6. *A másnyelvű és másvallású állampolgárok* – miután a törvénytelenül megszerzett állampolgárságok felülvizsgálatnak – törvényes bánásmódban fognak részesülni és támogatatni fognak a haladásra irányuló törekvésekben, egyben azonban ellen is őriztetnek, hogy ne károsítsák meg semmivel sem a román népet. Tisztelve minden állampolgár jogait: *politikai existenciánknak nemzeti jelleget és szervezetet fogunk adni.*

7. Hogy ezt a munkát a nemzet és a román állam megsziárdulásának az érdekében elvégezhessük, szükségünk van a nemzet és az ország minden fiának békéjére, jó egyetértésére és testvériességére, hogy a nemzet és az ország minden fia egy legyen a törvény, az uralkodó és az állam monarchikus formájának tisztelésében.“

A ROMÁN EGYHÁZ jelen kíván lenni népe életének az eseményeiben, és pedig a maga tanácsaival és útmutatásával. A második szinódusi határozat, amelyikre itten hivatkozunk kell, még világosabban mutatja, hogy milyen határozott módon igényli magának az egyház ezt az irányító szerepet – nemcsak az egyetemes érvényű elvek általánosságában, hanem az egyes konkrét társadalmi, közéleti, politikai kérdésekben is.

A második határozat¹ 1937 március 11.-én bocsáttatott ki s a román egyháznak a szabadkőművesség elleni állásfoglalását tartalmazza. A liberálisizmus szellemi és társadalmi örökségét felszámoló korunk a szabadkőművesség alkonyát jelenti. Történeti egyházak és nemzeti mozgalmak egyaránt kimondták halálos ítéletét. Ez a szinódusi nyilatkozat azonban nemcsak pusztán kortünet, hanem az új értelmű, keresztyén vallásos hitű román nacionalizmusnak egyik leghatalmasabb dokumentuma.

A határozat első öt pontja egyházi-teológiai szempontok alatt bírálja a szabadkőművességet. Azonban ezen túlmegegy és a román egyház nemzeti hivatásának tudatában és érvényesítésképpen egyházi mivoltában, társadalmi és nemzeti szempontok alatt is foglalkozik a szabadkőművesség kritikájával.

„A felsorolt vallási okokon kívül az egyház szociális természetű indokokat is tekintetbe vesz, amikor megkezdzi harcát a szabadkőművesség ellen.

A szabadkőművesség állandó erjesztő és a társadalmi rend titkos aláaknázója az által, hogy az állam hivatalnokait, a tisztet eszközeivé teszi s oly tekintélynek rendeli alá őket, amely különbözik a társadalmi rendet látható módon képviselő tekintélytől. Olyan tényezők eszközévé teszi őket, melyeket még ők maguk nem ismernek és kényszeríti, hogy ismeretlen politikai célokért és eszmékért küzdjenek. Kétszínű, háttérből folytatott harc ez, mely az állam életének és a közrendnek a biztonságát veszélyezteti. Harc, mely a hazugságra és a sötétségre támaszkodik. A

¹ Revista Teologică, Nagyszében, 1937, 4. szám, 162–164. l.

keresztyén esküvel szemben, melyet ezek a tisztviselők letettek az államnak, itt egy pogány esküt tesznek le.

A szabaddkőművesség küzd a természeti törvény ellen, amelyet Isten adott s amelynek értelmében az emberiség nemzetekből áll. Az ortodox egyház, amely mindig ápolta a nemzetek lelki sajátosságát, segítette őket, hogy megszerezzék szabadságukat, hogy megőrizték az elnyomóktól fenyegetett létüket, nem tűri el ezt az emberiség kebelében lévő szellemi változatgazdagság kiírtására indított harcot.

Az eszközök, amelyeket az egyház alkalmasaknak ítél arra, hogy az Isten, a társadalmi-erkölcsi rend és a nemzet ez ellenségével szemben alkalmazásba vegyen, a következők:

1. Állhatatos küzdelem írásban és szóban a szervezet céljainak és átkos tevékenységének a leleplezésére.

2. A román tanult embereknek – kik részt vesznek ezekben a páholyokban – arra való biztatása, hogy lépjenek ki. Ha nem akarnak kilépni, úgy a „Frăția Ortodoxă Română“, melyet ki kell terjeszteni az egész országra, fog arra törekedni, hogy elszigetelje őket.

Az egyház megtagadja a temetés szolgálatát tőlük, ha nem térnek meg.

Nem fogja megtűrni jelenlétüket az egyházi testületekben.

3. A papság felvilágosítja a népet arról, hogy milyen célokat követ a szabaddkőművesség és azt fogja tanácsolni, hogy óvakodjék szavazatát olyanokra adni, akik tagjai valamelyik páholyoknak.

4. A szent szinódus, az egyházi testületek és a vallásos alakulatok együtt kéri a kormányt és a törvényhozó testületeket, hogy hozzanak törvényt e titkos szervezet feloszlatására. Ha a kormány ezt nem teszi meg, a szent szinódus gondoskodni fog arról, hogy a törvény parlamenti kezdeményezéséből jöjjön létre.“

Ez a határozat utal az egyik egyháztársadalmi szervre: a „Román Ortodox Testvériség“ alakulatára, mely hivatva van arra, hogy a román értelmiség egyházi nevelője és összefogója legyen. Tekintve, hogy a művelt középosztály férfi tagjait igyekszik összegyűjteni, kétségtelen, hogy egyik legerősebb belső támasza a hivatalos román egyháznak abban, hogy megvalósítsa a maga szellemi nevelő-irányító szerepét az egész nemzetársadalmon belül. Emellett azonban a nyugati protestáns és katolikus egyháztársadalmi, missziói, sajtó, teológiai, szociális-segítő munkamódszereknek, alakulatoknak és utaknak egész hosszú sorát veszi át ez az egyház és igyekszik a maga hitfelfogása, sajátos világa szerint átalakítani és beilleszteni a maga román-egyházi mivoltának a megépítésébe. Hatalmas méretű új, modern szellemű egyházi munka folyik a mi általunk felületesen sokszor mozdulatlanok itélt román ortodox egyház kebelében, melybe egyaránt beletartozik nagyszerű tudományos és informatív sajtójuk, komoly teológiai munkásságuk, lelkészképzésük és szerzetesi életük elmélyítése, egyháztársadalmi szervezeteik kiépítése és a visszazaromásítás egyházi missziójának megszervezése.

A román nacionalizmusnak valóban hatalmas erőrezervoírja a román egyház történeti kerete, amely azonban élő, mai tartalmat őriz. A román nacionalis megújulás igazi vezérei között éppen azért első sorban az egyik egyházfőnek a nevét kell idejegyeznünk ez összefoglaló tanulmány elejére. Dr. Bălan Miklós, Erdély ortodox érseke, a közölt két zsinati határozat szerzője az, akinek nevét fel kell jegyeznünk e – különben nem személyiségeket, hanem jelenségeket és mozgalmakat ismertető írásban. Ő ma a „román egyház“ valóságának a román nemzeti életben a leghatalmasabb proklamálója, annak az egész irányzatnak, munkának, mely a román egyház történeti erőinek időszerű felszabadításában áll, a legelismerőbb vezére.

A GÂNDIREA IRÁNYZATA.

NICHIFOR CRAINIC szerkesztésében immár 16 éve jelenik meg ez a széles érdeklődésű havi folyóirat, melyet az új értelmű román nacionalizmus szellemi központjának tekinthetünk. Szerkesztője: teológus, filozófus, politikai és szépirodalmi esszé-író és kiváló lírai költő. Egyik méltatója szerint a háború utáni román szellemi életnek olyan vezető, szintétizáló egyénisége, amilyen a háború előttinek Jorga Miklós volt.

A folyóirat hátlapján felsorolt 40 munkatárs neve között megtaláljuk a mai legkiválóbb román filozófusok, teológusok, esztétikusok, irodalom- és művészettörténészek nevét ugyanúgy, mint a regényírókét, kritikusokét, festőkét, szobrászokét, építészekét és politikai újságírókét. S bár a folyóirat ily sok terület munkásainak dolgozatait egyesíti magában, még sem válik tarka magazinná, mivel minden száma érezteti, hogy e lap mögötti csoportosulás nemcsak néhány tehetséges ember esetleges összeverődése, hanem határozott állásfoglalású alkotók közös munkavállalása.

Itt egyenesen ennek a határozott állásfoglalásnak a mibenlétét szeretnők felrajzolni. E művelődési folyóirat egységes állásfoglalása révén nemcsak tudományos és szépirodalmi olvasmány, hanem a román életben belül egy új szellemi irányzat kialakítója s az új értelmű román nacionalizmus legöntudatosabb vallója.

A ROMÁN SZELLEMI ÉLET TÖRTÉNETÉBEN a *Gândirea* irányzata bizonyos folyamat megszakítását és a hagyományos alapokhoz való visszatérést jelenti. Nichifor Crainic 1936-ban megjelent könyvének: Iránypontok a zürzavarban (*Puncte cardinale în haos*), egyes tanulmányai: A hagyomány lényege, A második függetlenség, Hitvallás, Jorga Miklós esztétikája mutatnak rá arra, hogy miként illeszkedik be ez az irányzat a román szellemi élet eddigi történetébe.

A *Gândirea* tiltakozás a modern román szellemi életnek gyökértelen, Nyugat-Európát és főképp Páris dekadenciáját szolgáló mó-

don majmoló irodalmi és közművelődési eltévelyedesei ellen. Találó kifejezéssel ő ezeket a jelenségeket „intellektuális riport-irányzat“-nak nevezi. Tiltakozás ama írók ellen, akik a román életnek Európához való közeledését képzelgik, azonban meddőségük ezt nem tudja sajátos román alkotásoknak európai mértékű sorában megvalósítani, szellemi munkájuk folytonos receptív munka: Nyugat eredményeinek tudomásulvétele és nyilvános nyugtázása. Ez az irányzat odáig erősödött, hogy Lovinescu Jenő kritikái és irodalomtörténeti munkái az „utánzás törvényét“ már az egész román kultúrélet alapvető törvényeként mutatták be s e törvénynek való engedelmességben jelölték meg a román szellemi élet előhaladásának egyedül lehetséges útját.

Ezzel az irányzattal szemben a *Gândirea* a román kultúra-alkotás alaptörvényének a tradicionálizmust tartja. S ebben a tekintetben vállalja a *Semănătorul* (Magvető) háború előtti irányának az örökségét és a folytatását. Mi volt a *Semănătorul*? „Két vezető gondolat határozza meg a *Semănătorul* mozgalmát: a történelmi gondolat és a népi gondolat. A mozgalom lángeszű vezetője (Jorga Miklós) határozott célt írt a mozgalom elé, amellyel szemben nem tűrt ellenmondást. Ez a cél az összes románok politikai egyesülése volt. E cél elérése érdekében szükségként mutatkozott a nemzeti energiákban való hit. Innen származik a mult dicsőítése történettudományban, elbeszélő költészetben és regényben, valamint a nép dicsőítése lírában és novellában. A *Semănătorul* mult felé fordulása menekülés volt a multba, mivel csak ott találta meg az egyesülés történeti előképét, valamint az egyesülésre törő népi dinamizmus történeti bizonyosságát. A *Semănătorul* paraszti iránya a névtelen hősiesség felmagasztalása volt, ennek kellett lelkesítenie a jövő háború hadseregét.“

Összefoglalhatjuk tehát: a *Semănătorul* a román nép és a román mult talaján álló nemzeti kultúra-alkotás volt egy politikai cél szolgálatában. A cél megvalósult s a román kultúrélet egyszerre céltalan bizonytalanságba került. Mintha felmerült volna a kérdés: az összes románok politikai egyesítése után mi rendeltetése van még a románságnak a földön?

„A *Semănătorul* nemzedékének feje felett mint spirituális tető feszült az összes románok egyesülésének eszméje – s ezt az eszmét elérte. A háború utáni nemzedék lábai ott állanak, ahová a megelőzők fejük tejjével sem értek el. S bár a tegnapi hatalmas igazságok talaján állottunk, mégis ürességet és céltalanságot éreztünk, időnk nem kikristályosodott, hanem zűrzavaros idő. Amikor azonban ezt láttuk, kifeszítettük házunk felett – mint kék tetőt – népünk hitének égi mennyezetét. Ez pedig olyan széles, hogy elfér alatta népünk multja, jelene és jövője is.“

Igy születik meg hasonlóképpen a román nép és a román történelem nacionális talajára építő, de immár nem politikai, hanem spirituális tartalmu művelődési irányzat. Ma még talán nem látszik világosan, de azért le merjük írni, hogy itt a román kultúréletnek olyan fordulópontját látjuk, amelyikhez mérhető csak az „erdélyi iskola“ megindítása volt a XVIII. század végén. A nem-

zeti kultúra a politikai egység szolgálatában: ez volt az 1780–1920 közötti korszak jellemzője. 1920 után, amikor az európai kultúréleten belül a középkor és a reformáció értékeinek az újrafelfedezése következik be, a román szellemi élet is visszafordul a *Gândirea* irányzatán keresztül a XVII. század és különösen Constantin Brâncoveanu korszakának ortodox-egyházi szellemű, gazdag kulturális örökségéhez.

A *Gândirea* tehát hagyományos szellemi irányzat, tradicionálizmusa azonban csak egy részében egyezik meg a *Semănătorul* álláspontjával, más részében egy sokkal régebbi hagyományhoz, a román nép egyetlen, igaz, átfogó és egyben a továbbhaladás útját is megadó hagyományához: az ortodoxiához tér vissza. „A föld felett, amelynek a szeretetét a *Semănătorul*-tól tanultuk meg, mi látjuk az ortodox egyház ívelő, azuros mennyboltját. Mi látjuk, hogy ennek az egyháznak a lényege miként vegyül össze mindenfelé etnikumunk lényegével. A mi számunkra és azok számára, akik utánunk jönnek, történelmünknek, népeletünknek és népművészetünknek a jelentése lepecsételt titok, sorsa pedig megpecsételt végzet marad, ha nem vesszük tekintetbe a keresztyén tényezőt. A keresztyénség a Lélek örök hagyománya, amely az emberi rendben megelőzi és meghatározza a népi hagyományt.“

Megállapítottuk, hogy a román egyház a maga hivatalos szervein keresztül miként proklamálja és valósítja meg vezető szerepét a román élet egész területén – a román nacionalizmus előtörése kapcsán. A *Gândirea* a maga rendjén ismét azt mutatja, amit a román egyház hivatalos proklamációi: a román nacionalizmusnak, mint vallási jelenségnek, a kibontakozását. Egy tudományos és a kultúra széles területeit felölelő folyóirat irányzatában azonban ez a jelenség egészen más megjelenési formát nyer. Feladata nem az, hogy *proklamálja* a román életen belül az ortodox szellemű kultúra egyedüli elsőbbségét és irányító szerepét, hanem az, hogy a maga tudományos, kritikai és filozófiai szintetizáló munkájával *igazolja, megkeresse és megteremtse* ezt a kultúrát s vallóinak, íróinak és tudósainak elvitathatatlan értéktöbblete által másokkal is elismertesse és így általánosan uralkodóvá tegye. Amire a *Gândirea* vállalkozik, az lényegében hitvallásilag kötött, irányított kultúra-alkotás és kultúra-értelmezés.

Természetesen itt már nem lehet olyan dogmatikus előfeltételezésekkel indulni, mint a közélet területén s ha az egész román kultúra egyedül helyes és termékeny útjának az ortodox szellem útját tartja, állásfoglalásának tudományos és filozófiai átgondolására kötelezett. A románságnak, mint sajátos kultúrának, és az ortodoxia hitvilágának az egysége és ennek az egységnek a jövőre néző kultúra-alkotásban való érvényesítése nem mondható ki egyszerűen csak a kettő együvértartozásának az érzése és bizonyos történeti érvek alapján. Így válik a *Gândirea* állásfoglalásának, mondjuk: világnézetének központi kérdésévé az ortodoxia és a nemzeti kultúra, vagy még egyetemesebben: az ortodoxia és a nemzet kérdése. E központi kérdésre adott válaszában az egész új értelmű román nacionalizmusnak önmagáról, belső lé-

nyegeről adott vallomását, hitvallását látjuk s a központi állásfoglalásnak a rendszerező tekintete alatt tudjuk különböző jelenségeit összefogni.

ORTODOXIA ÉS NEMZET: e központi jelentőségű kérdés vizsgálatánál a *Gândirea* különböző elvhirdetői (Nichifor Crainic, Dumitru Stăniloae, Vasile Băncilă) az ortodoxia vizsgálatából indulnak ki. Az ortodoxia sajátos lényegének megragadására irányuló első nagyvonalú kísérlet a román teológiában Nichifor Crainic nevéhez fűződik. Az „Ortodox Misztiká”-ról a bukaresti egyetemen az 1935–36. esztendőben tartott előadásaira gondolunk. Itt kifejtett gondolatrendszerének tömör vázlata *Az ortodoxia – a mi világnézetünk* címen a *Gândirea* 1937 januári számában jelent meg s külön füzetben is.

Gondolatmenetének azt a részét ismertetem, melyben Areopagita Dionisios¹ pántheisztikus-hierarchikus világképét nyitja fel s azt modern formába öntve az ortodoxia világszemléletének s nemzetről való felfogásának tengelyévé teszi:

„Dionisios azonosítja az egyházat a világnak a Megváltó által végrehajtott újjáépítésével. Az egyház maga az a rend, amelyben elrendeződik a büntől megszabadított és az Istennel való harmóniába visszaállított teremtett világ. Az egész teremtett világ, mind a látható, mind a láthatatlan, hierarchikus összetételű az angyaloktól kezdve az emberen, az állatokon, a növényeken át le az ásványokig. Mindezek az Istentől teremtett dolgok a maguk módján részt vesznek az Isten jóságában.... *Krisztus egyháza*, mint olyan intézmény, amelyen keresztül Isten e világot elárasztja a szeretet világosságával, *eggyé olvad a teremtett világ egészével*. Azt mondhatnók, hogy az egyház a kegyelem által megújított kozmikus életet szervező rendszer.

Az egyház két rend hierarchiájából áll: az egyik a láthatatlan, a másik a látható világnak felel meg.

A láthatatlan világ mennyei hierarchiája az angyaloknak három fő- és azon belül három alcsoportra, összesen kilenc hierarchikusan elrendezett csoportra való felosztását tartalmazza.

A látható világ hierarchiája az embereknek a mennyei minta szerint való elrendezését mutatja. Az embereknek két fő rendje van. Az első az egyházi rend, mely három fokból áll; püspökökből, papokból és diákonusokból. A második a hívők rendje, mely ismét három kategóriát tartalmaz: a keresztyén élet kezdőjét, haladóit és tökéleteseit.

A hierarchiák feje Jézus, aki vezeti és kormányozza fennakadák nélküli menetüket. Minden egyes hierarchia, mind a mennyei, mind a földi, az Istent utánozza vagy akarátát követi.“

Ez Areopagita Dionisios tanításának lényege. Központi vonása az, hogy egynek veszi a teremtett világ természeti rendjét a Krisztus egyháza váltságrendjével, illetőleg az előbbit az utób-

¹ *Areopagita Dionisios* a középkori egyházi hagyomány szerint Pál apostol által megtérített athéni filozófus volt, újabb kutatások szerint egy, az V. század végén élt, közelebről nem ismert egyházatyja.

biban feloldva és megaemescdve látja. Nichifor Crainic ezt a gondolatot viszi tovább és építi rá a társadalmi és nemzeti kérdésben elfoglalt álláspontját:

„Azegyház ez átfogó hierárikus rendszerében való élet a szeretet egységében való élet. *Az ortodoxia egyforma módon öleli magához az embereket természeti adottságaikra és tehetségükre való tekintet nélkül. Nem ismer el társadalmi osztályokat vagy kiváltságolt csoportokat.* Más vallásos alakulatoknak az a hibája, hogy csak bizonyos társadalmi osztályokra támaszkodnak, idegen az ortodoxiától. A kommunisták, valamint Krisztus megveszekedett ellenségei, mint amilyenek a zsidók is, azt állítják, hogy az ortodoxia tartja fenn a kapitálista burzsoáziát. Hogy mennyire alaptalan ez az állítás, azt bizonyítja ama tény is, hogy keresztyén tőkés polgárosztály nem nagyon létezik. A pénzügyi, ipari és kereskedelmi tőke Romániában legnagyobb részt a zsidók és az ortodox egyháztól idegen hitűek kezében van. S azok a kevesek közülünk, akiket kapitálista burzsoáknak lehet tekinteni, ahhoz a politikai alakulathoz tartoznak, amelyik az egyház legnagyobb ellenségének lenni bizonyította magát, amikor szekularizálta azokat a birtokokat, amelyekből az egyház önmagát fenntartotta. Ha az egyháznak valamelyik, úgynevezett társadalmi osztály mellé ki kell állania, úgy ortodox szellemének megfelelően éppen az a „proletáriátus“ lesz az, amelyet az ördög fiai eltávolítottak és az egyház ellenségévé tettek.

Ugyanilyen időszerű és ugyanilyen rosszul értelmezett kérdés az ortodoxia és a nacionalizmus viszonyának a kérdése. Igaz az, hogy Krisztus egyházában „nincs görög és nincs zsidó“, mivel a föld minden népei számára van hely a kozmikus arányú szervezetben. De vajjon e lelki univerzálítás megszünteti-e a természeti formák sajátosságát, amelyet az élet a maga végtelen változatosságában mutat. Ha elfogadjuk azt, hogy az ortodoxia szellemi egyetemessége a teremtett rend birodalmának az uniformizálódását jelenti, akkor azt kellene hinnünk, hogy az Isten, aki a világot változatosságban teremtette és minden egyes dolgot külön képességgel ruházott fel, most a saját alkotása ellen fordult. Ennek a feltételezése azonban lehetetlenség. Az ortodoxia a lélekben való egységre tör, de ennek a megvalósítására a természetben adott sokféleségből indul el. Az Úr tanítványai, akik megindultak az apostolság útján, nem gondoltak arra, hogy a nemzeteket leszorítsák egy valamilyen eszperantó használatára, hanem Isten kegyelme erőt adott nekik arra, hogy minden nép számára a maga nyelvén prédikáljanak. A katolicizmus, mely különböző népek számára az egy és ugyanazon latin nyelv használatát írja elő, nem veszi tekintetbe a Lélek kitöltetésének csodáját. Az ortodoxia alárendeli magát e csoda jelentésének, tiszteletben tartva minden egyes népnek a nyelvét és etnikai sajátosságát. A nemzetek tehát a teremtett természetnek egymástól különböző egységei s mint ilyenek vesznek részt az egyház hierárikus szervezetében. Aeropagita Dionisios az angyalok munkaköréről beszélve, arra tanít, hogy minden városnak és minden nemzetnek megvan

a maga külön vezérlő anyyala. Más szavakkal: *a nemzetek természeti egységei, mint ilyenek, vesznek részt a keresztyén szellem hierarchikus életében.*“

A teológiai polémia minden keresése nélkül, újólaj csak a jobb megértés érdekében, bizonyos megjegyzéseket kell ehhez a tanításhoz fűznom. Aeropagita Dionisios pánekkleziasztikus elmélete Krisztus egytetemes királyságának evangéliumi igazságát igyekszik szemléltető módon elénk állítani. Való igaz az, hogy az evangélium tanítása szerint, az idézett pünkösti történet értelme szerint: – Krisztus a maga egytetemes királyságát nem a nemzetek megsemmisítése, a teremtési rendben adott nemzeti-lelki sajátosságok eltüntetése által akarja megvalósítani. Pünköstit idézett nemzeti csodája – hitünk szerint – valóban Istennek azt az akaratát fejezi ki, hogy minden nemzet megtérjen, megtisztuljon és éljen, ezért az egyháznak, minden egyháznak elsődleges nemzeti feladata, hogy mindenkor figyelmeztesse a nemzetet: vezetőit és népét a maga bűneire, felhívja a bűnbánat-tartásra és a kegyelem alapján rámutasson a nemzeti újjászületés útjára. *Az egyház nemzeti szolgálata: a természetében, lényegében megromlott nemzet átmínösülésének a szolgálata.* Ugy érezzük, hogy ez az álláspontunk, az egyház és a nemzet viszonyának ilyen módon való értelmezése, eltér attól az állásponttól, amit Nichifor Crainic az ortodoxia és a nemzet viszonyáról megállapít. Gondolatrendszere szerint: *az egyház kozmikus világába a nemzet, mmt természeti egység, szervesen tagolódik bele.* A teológiai terminológia mi szerintünk való értelmében ez az álláspont azzal a veszéllyel járhat, hogy amikor az egyház a nemzetet, mint *természeti* egységet ismeri el és mint ilyent illeszti be a maga világába, azzal együtt elfogadta és szankcionálta a nemzet *természeti* mivoltába beletartozó nemzeti önkényt, önzést, bűnt és hatalomvágyat is.

Nem bírálatképpen, hanem szemléltetésül írtuk le ezeket, hogy a mi evangéliumi teológiai állásfoglalásunk pontos leszögezésének tükrében meg tudjuk állapítani a román nacionalizmus ez ortodox teológiai alapvetésének a sajátosságát. Az etikus és a misztikus út ellentéte és párhuzamossága látszik meg a két felfogásban. A nyugati keresztyénségnek – és itt csak megvalósításbeli különbség van anglikán, római és protestáns egyházak között – a nemzeti életben való szolgálata: etikai nemzetnevelés. A görög-keleti keresztyénség – misztikus jellege szerint – a világ és az egyes nemzetek megújulásának az útjául nem a bűn öntudatosításának és az ellene való, döntés elé állító harcnak az útját ismeri el. Ez a világ s benne a nemzetek már benne vannak abban a nagy kozmikus egységben, az egyházban, melynek az élete nem tudatosítható módon, misztikus módon halad a teljes megújulás felé; itt tehát nem a mindennapi élet döntésére és harcára, erkölcsi megújulására van szükség, hanem csak bele kell állani az átalakító erőnek abba a misztikus módon áradó s e világot átalakító folyamába, mely az egyház életén, liturgiáján, a az elmélyülésen és az imádságon át közvetítetik.

Adatokat kellene itt felsorolnom arról, hogy ez az ortodox szellemi világkép és világnézeti állásfoglalás miként hódít a mai román szellemi életben belül, miként szorítja ki onnan a szekuláris és liberális szellemet, és hogy miként teremti meg a mai román szellemi élet új arculatát. A *Gândirea* szellemiségének a román életben való diadalútját kellene itt leírni; részletes kifejtés helyett azonban csak utalhatok rá. Ennek az új szellemiségnek a legmagasabb kifejezője Lucián Blaga szintetikus román filozófiája, mely ma már az Akadémiát is meghódította. Ugyancsak ez a világnézeti állásfoglalás az, amely napjainkban lehetővé teszi egy új román történelemszemléletnek a kialakulását, mely egyfelől elbír egy, az eddiginél gondosabb történeti-kritikai látásmódot és mégis nemzeti-ortodox szelleménél fogva építő jellegű, mivel alkalmasabb a román szellemiség és öntudat múltbeli megjelenési formáinak a számbavételére, – amint ez a Iorga utáni történetíró nemzedék s P. P. Panaitescu és C. C. Giurescu munkájában látszik. Ez az állásfoglalás jelenik meg művészeti síkon Demian Tassy ortodox motivumu és szellemű pikturájában, És így tovább.

POLITIKAI SÍKON mit hozott ez az ortodox gyökerű, új román nemzeti kultúra? Ez a kérdés vetődik fel, hiszen a nacionalizmus elsősorban közéleti és politikai jelenség.

Meg kell állapítanunk leelőbb, hogy a *Gândirea* mögött álló mozgalom ma kizárólagosan szellemi mozgalom, mely az ortodox szellemű román élet kérdéseit igyekszik mindenek előtt felvetni és tisztázni. Politikai síkon is csak állásfoglalásával, elveivel, kidolgozott elméletével találkozunk, nem pedig annak a mozgalmi vagy pártpolitikai megvalósításával. A *Gândirea* szellemi mozgalomnak az érettségét és teljességét mutatja azonban az, hogy állásfoglalását végiggondolta s kialakította már alapelveinek és a mai romániai helyzetnek megfelelő sajátos politikai elvrendszerét is. Az általános elveket Nichifor Crainic a *Gândirea* 1937 márciusi számában foglalja írásba „Keresztyénség és fasizmus“ címen; részletes kifejtését pedig az etnokrata állam programjában adja meg, mely először a *Gândirea* irányzatát népszerűsítő hetilapban, a *Sfarmă-Piatra*-ban jelent meg (1937 május 20 – június 17, III. évfolyam, 77–81. számokban), majd külön kis füzet alakjában is.

A keresztyén világnézet, mindenféle alakjában, az ember függő mivoltának az öntudatosítását célozza és az emberi élet összhangos kifejlését az életet szabályozó erőknek való öntudatos önálrendelésben látja. A közösségi életben ez a gondolkodás nem az egyének szabad, egyezményes társulását találja, hanem bizonyos objektív akaratot fedez fel benne és a közösség tagjainak a közösségben kifejeződő életérdek, objektív akarat iránti engedelmességet írja elő. Ez a felismerés a jogállam és a kultúrállam között, a kultúrállam melletti állásfoglalást indokolja. Nichifor Crainic a fasizmusban látja azt az államformát, mely a keresztyén gondolkodás szerint a leghelyesebb, ez hangsúlyozza ugyanis a leghatározottabban ezt a közösségi életben megtestesülő objektív akaratot. Az az objektív akarat azonban, mely az állami közössé-

gen át megvalósulásra tör és az állami közösségben a tagok életének intézményes szabályozását követeli magának, nem Krisztus Király akarata, mivel akkor egy theokrátikus államforma megvalósulásáról volna szó, hanem ismertetett alaptételéből kifolyólag, mely szerint az egyház e világban nemzeti egységekben jelenik meg, a nemzet akarata. És mivel az egyház kozmikus egészébe a nemzet, mint *természeti* egység, tartozik bele, az államban a nemzetnek nem az alkotó, nem a szolgáló, nem a szeretettől vezetett – itt látjuk az etikus elem hiányát –, hanem a *hatalmi* akarata fejeződik ki. Ily módon alkotja meg a jogállammal és a demokratikus felépítésű állammal szemben az etnokrata államnak a fogalmát, mely a nemzetnek – a történeti azonosságnak, vérközösségnek, lelki egységnek és jövőre irányuló akaratnak értelmezett nemzetnek – a hatalmi akaratát kell, hogy kifejezésre juttassa. Rövid megfogalmazásban: „*a román etnokrata állam a román nép hatalmi akaratának a kifejezője*“.

Az etnokrata állam a *nemzeti társadalom* összhangos megvalósítására törekszik. Itt fejti ki részleteiben azt az alapelvet, melyet ortodox világnézetében a társadalmi kérdéssel szemben elfoglalt. „A nemzeti társadalom egy egységes egész, mely nem harcban álló osztályokból, hanem különböző foglalkozási kategóriákból áll, melyek közül egyik sem magasabb és egyik sem alacsonyabbrendű, mint a másik, s amelyek, mint a nemzet életének orgánikus funkciói, kölcsönösen kiegészítik egymást. Az osztályok szétrombolják a nemzeti egységet, a foglalkozási-hivatási szervezetek összecementezik.“ Így lesz a nemzet állami társadalom szervezésének első alaptörvénye a *korporatív-rendszer*. A második alaptörvénye: a *nemzeti alapu számarányosság*. „A román nép nagy szenvedéseinek egyike az, hogy sok munkaából vagy teljesen ki van zárva, vagy legalább is előnytelen helyzetben van a kisebbségekkel és az országnélküli sehonnaiakkal szemben. Egy nép azonban csak akkor úr a maga házában, ha alkotó ereje az összes munkakategóriákban kifejezést nyerhet. Az etnokrata állam éppen azért a munkának új jogrendjét fogja megalkotni bevezetve az összes kézi és szellemi foglalkozásokba a nemzeti alapu számarányosságot.“

Az etnokrata állam harmadik alaptétele, mely ismét világnézetének egyházi-ortodox alapvetéséből következik: „*Krisztus törvénye – az állam törvénye*“. Ennek az érvényesítését pedig öt tétel leszögezése által reméli biztosítani:

1. az állami törvényhozás alkalmazkodni fog az egyház erkölcsi törvényeihez;
 2. az államnak az életről vallott felfogása az ortodox egyház által vallott spirituális életszemlélet (a materialista életszemlélet elutasítása!);
 3. az állami nevelés vallásos nevelés; eszménye tehát Jézus Krisztus;
 4. az összes társadalmi, karitatív, szegénygondozó, stb. egyesületek és munkák az egyház gondjaira bíztnak;
 5. az állam az egyházat a maga első funkciójának ismeri el.
- A *kisebbségi kérdéssel* az etnokrátikus állam programja sok he-

lyen és bőven foglalkozik. Megoldására nem külön principiumot alkalmaz, hanem ismertetett alapelveinek megfelelően oldja meg, illetve válaszolja meg. Tekintve, hogy a román állam a román nép hatalmi akaratának a kifejezője, állami és állami intézményi tisztviselő csak román lehet. „Az állam szerveinek hivatalait csak vérszerinti románok foglalhatják el. A dolgok természetének rendje szerint az etnokrata államot nem szolgálhatják heterogén elemek.“

Az ország kisebbségeinek nemzettársadalmi szervezkedéséről nem ír, de abban a tételében, melyben kimondja, hogy „a parlamentben a kisebbségeknek számarányuk szerinti képviselőjük lesz“, azt az elképzelést engedi sejtetni, hogy az ország új rendjébe beilleszkedő kisebbségeket, amelyek maguk felett az etnokratikus állam szuverénitásától más szuverénitást nem ismernek el és nem fellebbeznek mindegyre nemzetközi fórumokhoz, nem mint más fajú kisebbségeket, hanem mint más fajú kisebbséget, tehát belső autonómiával rendelkező zárt nemzettársadalmat tekint. E kisebbségi nemzettársadalom a maga életének békés kifejtésében nem zárhatja el a románság kifejlődésének útját, azért az ország egyes nemzetei a munkakorporációkban csak számarányuknak mértéke szerint vehetnek részt.

Politikai rendszerének harmadik alaptételével kapcsolatosan kisebbségi vonatkozásban csak annyit szögez le, hogy „a történelmi-kisebbségi kultuszok megtartják szabad vallásgyakorlatukat, ha megőrzik az állam iránti tiszteletüket és lemondanak a románok közötti prozelitizmusról“.

Az államnak azonban természetesen mindenütt és minden vonatkozásban vigyáznia kell arra, hogy megmaradjon a román elem fensőbbisége, azonban erre vonatkozólag leszögezi: „a kisebbségeken uralkodni nem kényszerítő rendszabályokkal, hanem számereőkkel és minőségünkkel fogunk“.

IME a *Gândirea* irányzatának helye a román szellemi élet történetében, világnézete és politikai állásfoglalása. Az új értelmű román nacionalizmus legtisztább megnyilvánulása a *Gândirea*. Ha az itt előtárt ismertető munkán túl erdélyi magyarságunk közéleti tényezői és szervei valamikor a román nacionalizmus melletti vagy elleni komoly állásfoglalásra szánják el magukat, állásfoglalásukat elsősorban a *Gândirea* irányzatában kifejeződő román nacionalizmushoz kell mérniük.

MIHÁLY ÁRKANGYAL LÉGIÓJA.

A ROMÁN NACIONÁLIS MOZGALMAKRA fordítva tekintünk, fel kell vetnünk a kérdést: ez az egyházi keretű ortodox teológiai alapvetésű román nacionalizmus, amelynek a képét az előző két fejezetben körvonalaztuk, vajjon csak egyes kiváltságosoknak, az egyházi és a kulturális élet vezetőinek a lelkében él-e

vagy pedig széles tömegeket átfogó mozgalomban érvényesül? Ma sok társadalmi és politikai nacionalis szervezet agitál a román nép között s revízióellenes liga, Iorga professzor háború előtti kulturális ligája, a nemzeti keresztyén párt (Cuza–Goga), Vaida numerus valachicus frontja, nem is beszélve arról, hogy a nacionalis jelszavak hangoztatása és bizonyítása ma általános divat lett az úgynevezett román demokrata pártok között is: nacionalis-liberálisok (Gheorghe Bratianu), a liberálisok és a nemzeti parasztpárt jelentékeny része (ifjúsági szakosztály, moldvai frakció, Mihailache–Madgearu közép). Nem tévedünk, ha azt állapítjuk meg, hogy ezek a csoportok és átcsoportosulások nem az új értelmű román nacionalizmus, a vallási megújulásban kifejeződő román nacionalizmus képviselői. A liberális-demokrata korszak itt maradt folytatói, akik nem képesek megújulni, de jó helyezkedési technikával igyekeznek az új időket kavarázó szeleket vitorláik kifejezésére felhasználni.

Látásom szerint az egyetlen mozgalom, melyben több-kevesebb tisztasággal megvalósul az új értelmű román nacionalizmus, – az a mozgalom, amelyet a magyar közönség *vasgárda* néven ismer s amely két év óta a *Mindent a hazáért* nevű politikai párt-szervezet keretében él s amelynek a tulajdonképpeni magva a *Mihály arkangyal légiója* nevet viselő ortodox hitű, nacionalista szellemű fiatalági élcsapat.

E légió s a köréje szervezkedő mozgalom megismerésére a leghatalmasabb forrás a mozgalom „kapitányának“, *Corneliu Zelea Codreanu*nak 1936-ban Nagyszebenben megjelent munkája: „A légionáriusokért“ (Pentru legionari). A könyv nem politikai elmélet, hanem önéletrajz formájában megírt mű, mely a román nacionalista ifjúságnak, az „1923-as nemzedék“-nek a történetét írja le 1919-től 1931-ig.

A *vasgárda* miköztünk főként zsidóellenessége és demokráciaellenessége révén ismert. Igazi megismerésére azonban csak akkor jutunk el, ha a szervezetében, elméletében, vezetőiben, sőt bizonyos tekintetben még a „fészkei“-ben is megnyilvánuló vallásos szellemet vesszük vizsgálat alá.

A ZSIDÓKÉRDÉSBEN Codreanu és mozgalma nem tesz mást, mint társadalom és politikai tevékenységgé váltja át Cuza A. C. professzor elméletét. Az „1923-as nemzedék“ a román nacionalis ifjúságnak az az élcsapata, mely 1923-ban jut el először nemzeti öntudatának első világos meggondolásáig, négy éven át, 1927-ig, Cuza professzor politikai alakulatának, a nemzeti keresztyén védelmi ligának, az éltető eleme. Ekkor azonban, belátva Cuza professzornak és öreg társainak a szervezési, mozgalmi ügyekben való ügyetlenségét, kiválnak e pártból. Mozgalmuk önálló szervezeti formát csak ebben az évben nyer, de a zsidó kérdés, központi programpontjuk tekintetében mai napig sem távolodtak el attól a tanítástól és látásmódtól, mely Cuza professzor sajátja.

Látásmódról beszélhetünk, mivel ez az elmélet – nemzetfáltésében – a zsidóságnak Romániába az utolsó 100 év alatt tör-

tént beözönlését egy csalárd utakon előretörő új honfoglalásnak mondja, amelynek végső célja Románia északkeleti, keleti és délkeleti részein egy új zsidó hazának a megalapítása. E politikai elmélet szerint Romániában ma nem a hivatalosan kimutatott 900.000, hanem másfél-kétmillió zsidó él. Ez a zsidó betelepülés, amely fokozatosan húzódott északról délre, Csernovicból kiindulva le Turnu-Severinig, a legrendszeresebb és a legborzasztóbb támadás, amely a románságot valaha is csak érte s amely támadás ellen a románság mai napig nem gondolt a védekezésre. A zsidóság rendre kezébe kerítette a román kisipart és kiskereskedelmet, majd a nagyipart és a nagykereskedelmet, valamint a szellemi szabadpályákat is, s így a román középosztályt a szó szoros értelmében kiirtotta, judaizálta. Ennek pedig a nemzeti társadalomra nézve az a káros következménye, hogy így elszigeteli a nemzet vezetőrétegét és megakadályozza annak a regenerálódását; más oldalról pedig kénye-kedve szerint súlyosítja le új-jobbágy sorsba a földműves réteget. A zsidóság a nemzeti-ösi föld elidegenedésének a veszélyét és a városok tényleges, befejezett elidegenedését jelenti Romániában. A városok megszállása pedig a román élet gazdasági és kulturális gócainak a zsidók általi birtokba vételéhez, a nemzet gazdasági és közművelődési életének a zsidók javára való kamatoztatásához vezetett.

A zsidókérdésnek, Cuza professzor tanítása szerint, egy megoldása van: annak a természeti törvénynek a helyreállítása, amelyet a zsidóság mai életformája megbont. Természeti törvény az, hogy minden nemzet élete egy meghatározott nemzeti földön, egy nemzeti hazában nyerje meg a kiteljesedését. A zsidóságnak azonban ma nincs hazája, tehát adni kell neki. Ki kell telepíteni a zsidóságot Romániából egy olyan földterületre, amelyet a zsidóság a magáénak tekinthet.

A DEMOKRÁCIA ELLENI KÜZDELEMRE a vasgárdát a zsidó kérdésben elfoglalt álláspontja vezeti el. Keresi azokat, akiknek – mint a nép választott vezetőinek, képviselőinek – meg kellene látniuk ezeket az égető veszedelmeket s vezetniök kellene a védekezést. Órállók helyett azonban megvesztegetett politikusokat talál.

Küzdelve így nemcsak a zsidók ellen, hanem a meglévő összes pártok és politikusok ellen, magának a *politiciánizmusnak* a jelensége ellen irányul. A politiciánizmus nem program, hanem lelkület, mely képes a legkülönbözőbb pártprogramok ruháját magára öltetni, de azért mindegyikben ugyanaz marad, a lényeg pedig: önzés, mely fölébe helyezkedik minden országos és nemzeti érdeknek. „A politikusok világa luxusban, állandó mulatozásban és csúf erkölcsstelenségben él egy nyomorgó és demoralizált nép országában“.

A vasgárda demokrácia-ellenessége abból alakul ki, hogy meglátják, hogy ha a helyzeten segíteni akarnak, nem elég, ha csak személyek vagy pártok ellen küzdenek, magát a rendszert

kell megváltoztatniok. Neller Mátyás,¹ világos látással állapítja meg, hogy a vasgárda mozgalmának igazi radikálizmusa abban a felismerésben van, hogy a liberális Európától átvett demokratikus államforma mérhetetlenül távol volt és távol van ma is a román nép sajátos világától. A román nép nemcsak hogy társadalmi, gazdasági, művelődési tekintetben nem volt megérett a demokráciára, hanem ez a jellegzetesen nyugati politikai életforma egyáltalában nem felelt meg keleti, misztikus és hierarchikus szemléletű világnak. A demokrácia román földön elszakította egymástól a népet és az államot; megzavarta a nemzeti társadalom életegységét a pártagitációk által; kiölte a politikai felelősségérzetet a vezetők-ből, kötelezve őket arra, hogy a tömeg kegyét és a nemzetközi tőke jóindulatát hajszolják minden áron: kialakította az önző és erkölcstelen politiciánizmust.

Ez a kritikai látás vezeti a mozgalmat oda, hogy már a maga kereteiből is igyekezzék a demokratikus-liberális szellemet kiölni. A vasgárda mozgalma 1927-ben nem alapszabály-alkotással és elnökválasztással kezdődik, hanem a kapitánynak egy napi parancsával. Egész szervezeti hálózatuk nem alulról épül ki felfelé, a tömeg kinyilvánított akarata alapján, hanem az egyéni felelősség s közösségi munka és engedelmesség alapelvei szerint működik. Nem a kialakított helyi csoport választ magának vezetőt, hanem akinek ereje, képessége és megbízatása van, toboroz maga köré egy 3–13 tagú „fészket“, azt lehetőleg közös munkára fogja össze s annak ő a vezetője és parancsolója. Az egész mozgalomnak kétségtelen katonai jellege van s ezt még fokozza, hogy a fegyelmezettség nem külső rendszabályokon, hanem a mozgalom vallásos-aszkétikus szellemi tartalmán épül fel.

A MOZGALOM VALLÁSI ELEMINEK a kialakulásában bizonyos haladást kell megállapítanunk. Jól kell ugyanis látnunk, hogy a Mihály arkangyal légiója ifjúsági mozgalomként indult, tehát nem előre pontosan meghatározott programmal s így útja egyes állomásain áthaladva mindegyre alakult és mélyült. Áll ez különösképpen mozgalmuk vallási elemei tekintetében.

Legelső tünete talán az volt, amikor a zsidóság ellen küzdő román diákság 1922 május 20-án megalakítja a „Keresztyén diákok Egyesületét“ s az egész 1922–23. iskolai éven át egyetemi sztrájkot rendez a numerus clausus kiharcolása érdekében. A keresztyénség itt mint *elkülönítő, külsőleges egyházi öntudat* lesz az új nemzedék mozgalmának a meghatározója. *Ettől kezdve az erkölcsi nevelés a mozgalomnak állandó törekvése, sőt törvénye.* A mozgalom megindítói tizenketten, amikor le voltak zárva 1924 telén a vácărești-i börtönben, megállapítják, hogy Románia megújításának

¹ A vasgárda elméletei. Magyar Szemle, 1937, XXXI. kötet, 3. szám, 244–253.1.

az útja – az emberek belső megújítása. Ezt pedig önmagukon kezdik. Órák hosszat beszélnek bűneikről és megállapítják a javulás útját és módját a maguk számára. A mozgalom vezére maga az etikai önnevelésnek ritka példája. Corneliu Zelea Codreanunak ez a teljes természetességgel vállalt önmegtagadó magatartása, mellyel elutasít magától minden szórakozást, – kávéházba, színházba, moziba, bálba, multságba mozgalma megindítása óta, 1924 óta nem jár – életének szakadatlan munkából, imádságból, bűntőlésből kialakított rendje nagy hatással van a román ifjúságra. A mozgalom erkölcsi nevelése – *A Fészek-vezető könyvecskéje* szerint – a munkára, becsületre, önmegtagadásra és fegyelemre való nevelésből áll. A mozgalomnak az ifjúság közti nagy átütő és átfogó erejét egyenesen ez az erkölcsi nevelői szellem magyarázza.

Mint harmadik tényező járult hozzá az ifjúság és mozgalom keresztyén arcának a kialakításához a miszticizmus felébredése ebben az ifjúságban. Nichifor Crainic egyik tanulmányában erről az ifjúságról írva¹ megállapítja, hogy ez az ifjúság a háború idején serdült fel, tehát már gyermekéveit meghatározza a halál titokzatos hatalmával való szembenézés. A zsidóság és a politiciánizmus elleni harcban, rengetegszer tartóztatják le őket, rengeteg szenvedésen mennek át s a szenvedések vallási miszticizmust ébresztenek bennük. Naponta imádkoznak a fogház kápolnájában s ott különösen Mihály arkangyalnak, a mennyei seregek vezérének az ikonja gyakorol rájuk nagy hatást, úgy érzik, hogy e mennyei tiszta harcos különös gondviselésébe veszi őket és harukat, – s a börtönből kiszabadulva egész mozgalmukat Mihály arkangyal védnöksége alá helyezik. Meg kell azonban itt jegyezni azt, hogyha ez az ortodox vallási misztika uralkodó volta áll is a vezetőkre s ha Mihály arkangyal képe majd minden légionárius otthonában ott is van, mégis a légionárius mozgalom vallási jellegének kialakításában a misztikának sokkal kisebb szerepe van, mint a külsőleges egyházi öntudatnak és mint az előbb említett erkölcsi-nevelői szellemnek. Nem lesz nehéz felismernünk, hogy a vasgárda e vallási tartalmának egyházi öntudatán keresztül milyen közvetlen módon illeszkedik bele a „román egyház“ egyetemes frontjába, vallási misztériuma pedig az ortodox vallási misztika világnézeti állásfoglalásához, a *Gândirea* irányzatához közelíti. Események és jelek mutatják más oldalról azt, hogy a román egyház hivatalos vezetői és a *Gândirea* eszmehírdetői állásfoglalásuk mozgalmi megvalósulását a vasgárdában látják.

Különösen hathat egy politikai mozgalom vallási jellegének a bizonyítása, azonban e tétellem alátámasztására idézem Codreanu könyvének egyik legszebb, mondjuk legtisztábban keresztyén passzusát.

„*Mi a nemzet célja? – Az élet? Ha az élet a cél, akkor közömbösek azok az eszközök, amelyeket a népek alkalmaznak életük megtartására. Akkor mindegyik még a leggonoszabb is jó. Felvetődik a kérdés: mi vezet az egyik nemzetet a másik nem-*

¹ Puncte cardinale în haos, 1–30 l.; Ifjúság és keresztyénség.

zettel való kapcsolatában? A bennük levő állat? A bennük levő tigris? A tenger halainak vagy az erdő vadjainak a törvénye?

A végső cél nem az élet. *Hanem a feltámadás.* A nemzetek feltámadása a Megváltó Jézus Krisztus nevében. *Alkotás, kultúra nem cél, hanem csak eszköz a feltámadásban való részesedésre.* Annak a táalentumnak a gyümölcse, amelyet az Isten ültetett a mi népünkbe s amelyikért felelősek vagyunk. El fog jönni az idő, amikor a föld minden népei feltámadnak összes halottaikkal, királyaikkal és császáraikkal együtt. Minden népnek meg lévén a maga helye az Úr trónja előtt. Ez a végső momentum, a halottakból való feltámadás, ez a legmagasabb és legnagyobb cél, amely felé törekedhetik egy nép.“

A vasgárda vallási jellegének a bizonyítása azonban szintén nem akar állásfoglalás lenni, szigorúan a tárgyilagos adatközlés határai között elhelyezkedő megállapítás, amelyre szükség volt, mivel kétségtelen, hogy a vasgárdát napi sajtónk nagyrésze csak a túlzásai oldaláról mutatta be és különben is a *Gândirea* irányzatának az ismertetésénél világosan látszott, hogy ez az ortodox alapú nacionalizmus sem ment a nemzet „hatalmi akaratának” a hangsúlyozásától. Ha pedig ezt a krisztusi elvek elméleti kifejtésében is le lehet írni, mennyivel inkább következhetnek be túlzások és kilengések e hatalmi akarat gyakorlati, mozgalmat követelésében és gyakorlásában. Mihály arkangyal légiója, – bár politikai párt, – még sem rendelkezik pontosan meghatározott programmal. Egyelőre nem kíván más lenni, mint az új románság nevelő iskolája és szervezete. Az országnak nem új programra van szüksége, – mondják, – hanem új emberekre.

E HÁROM CSOPORT állásfoglalásában áll előttünk az új értelmű, ortodox hitű román nacionalizmus. Hatalmas erőket felszabadító és hömpölygető jelenség-folyam. S ahogy tekintetünk róla magunk felé fordul vissza, ennek az adatközlő írásnak az esetleges folytatására nézve, idejegyezzük azt a véleményünket, hogy az új értelmű román nacionalizmus melletti vagy elleni állásfoglalásra csak az eljövendő, új értelmű magyar nacionalizmus mozgalmal lesz hivatott.

JUHÁSZ ISTVÁN.